

Betonoerwoud.

FIG. 35: Van teks na vorm. 2006. Outeur.
Houtskool op papier.

IX VAN TEKS NA VORM (en *vice versa*): DIE ONTWERPE

[1] INLEIDING - KERKPLEIN

Die area rondom Kerkplein is gekies as ‘n toets-area waarbinne die gebruik van die hipotese getoets is [VI: 4]. Elke terrein is ontwerp volgens die voorgestelde ontwerpproses (fig. 18) en dus die gevolg van die bespreekte gebruike van teks as ontwerphulpmiddel [IV: 2]. Vir die doel van die bespreking, is elke terrein egter bespreek met die fokus op ‘n enkele gebruik van teks.

Die ontwerp vir elke terrein word in die volgende bladsye deurlopend kortliks beskryf, gevolg met ‘n bespreking van hoe die betrokke gebruik van teks die ontwerp help skep of ervaring daarvan verryk sou kon verryk.

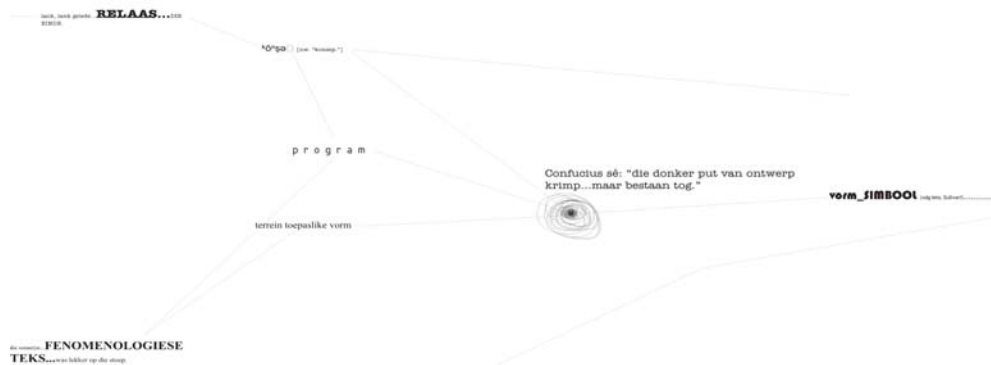

FIG. 36: DPW binnehof. 2006. Outeur. Collage.

[2]

DEPARTEMENT VAN PUBLIEKE WERKE BINNEHOF

2.1 Beskrywing van ontwerp

‘n Wit beeldwerk van gevoude staalplate klou aan die bestaande suide-muur vas. Die beeldwerk sprei uit na bo om ‘n dek te vorm wat vanuit ‘n kroeg op die sewende vloer loop. ‘n Kabelstruktuur in die weste hoek dien as ‘n verdere visuele fokuspunt en laat toe vir die rank van Boesmansdruif. Die groen loof en ‘n waterelement teen die weste-muur skep ‘n rustige ruimte wat die gebruik van die aangrensende biblioteek komplementeer. Die houtvloer van ‘n koffiekroeg op die onderste vloer word na die binnehof verleng om ‘n deurlopende ervaring tussen binne en buite te skep. Hierdie horisontale vlak word vertikaal teen die suide-muur opgevat deur hout muurbedekkings wat plekke in die gebou wat op balkonne uitloop, definieer – die binnehof word sodoende vanuit verskeie vlakke ervaar.

2.2 Ontbloting van ontwerp: die vertaling van ‘n ruimtelike beskrywing

Die fenomenologiese teks vir die binnehof van die Departement van Publieke Werke (sien VIII [2.1.4]) is geskryf as ‘n reaksie op ‘n analise van die terrein en goeie binnehof-ontwerp. Die teks beskryf die ruimtelike kwaliteite wat verlang word en het sodoende as ‘n basislyn gedien waarteen verdere ontwerp gemeet is. **Hierdie proses het verhoed dat die ontwerp vir die ruimte op beeld gefokus het ten koste van goeie ruimtelike ervaring.** Die uiteindelige ontwerp was as ‘n beeld gegrond in die relaas en as ‘n ruimtelike ervaring gegrond in die fenomenologiese teks. Die vertaling van laasgenoemde na vorm word op die volgende bladsy uitgebeeld (fig. 37).

Die tegniese ondersoek vir die Departement Publieke Werke binnehof (Volume II) het wel die outeur gedwing om sekere verandering aan die ontwerp te bring.

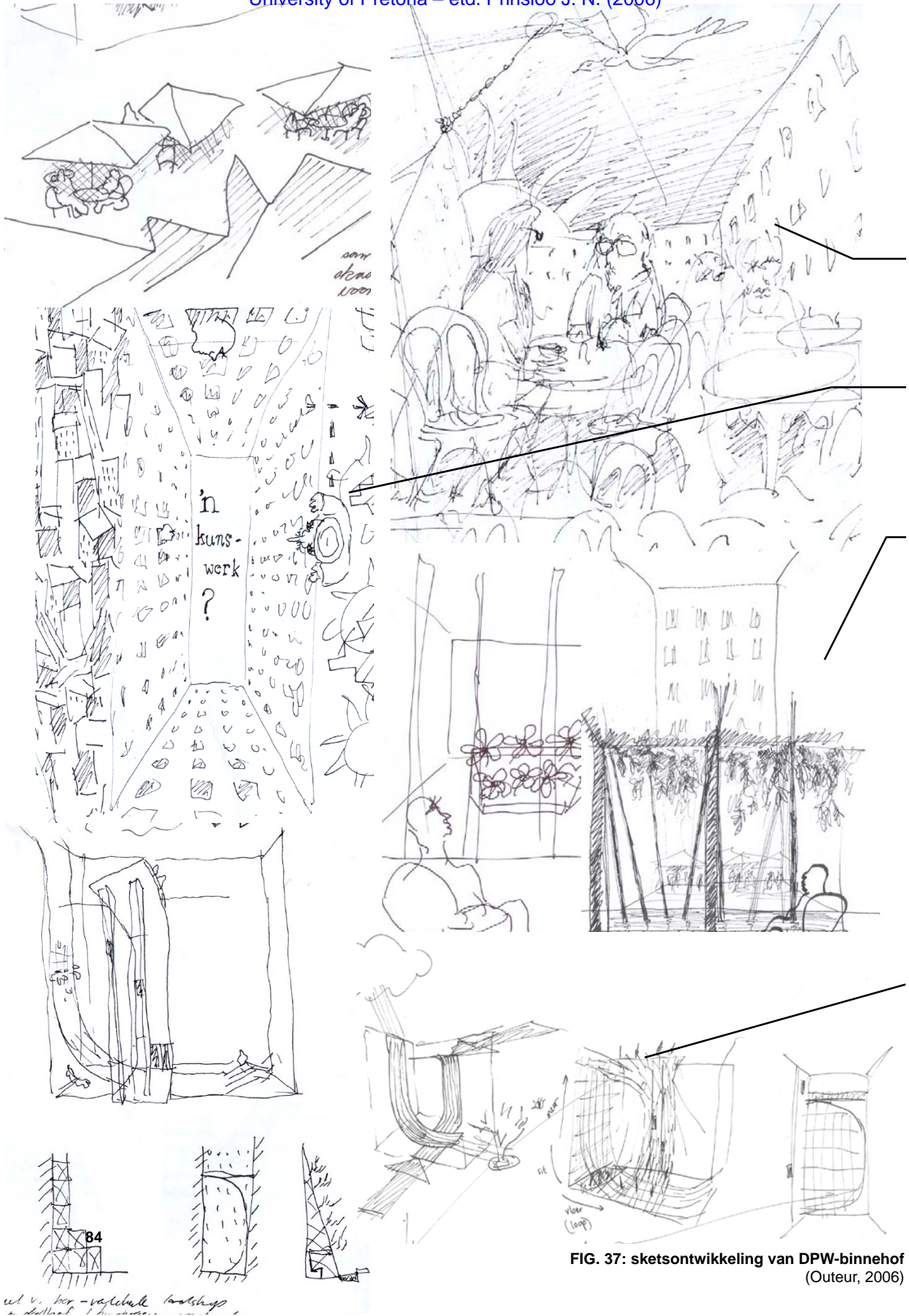

FIG. 37: sketsontwikkeling van DPW-binnehof (Outeur, 2006)

“Die helder droeë-blou winterlug word deur die buitelyne van die dak geraam. Die son steek floutjies sy strale uit om die staatsdienswerkers van die koue te verlig. Koffie en sigarette word teetyd om tafeltjies geniet – daar is ‘n restaurant-soos-brug op die sewende verdieping van die Departement van Publieke Werke in Kerkstraat, wat oor ‘n binnehof strek.”

“Die grondvloer van die binnehof word nie veel in die winter benut nie, maar dien self as ‘n tapyt, of skildersdoek vir die oë vanuit kantore en mense wat oor die restaurant se balkon leun.”

“In die somer wel, wanneer Pretoria hitte die lugversorgers laat dreun, is die son-versteekte grondvloer ‘n koel-soos-oases ruimte met vloeiende water en donkergroen loof van die skaduplante wat groei met middagete son”

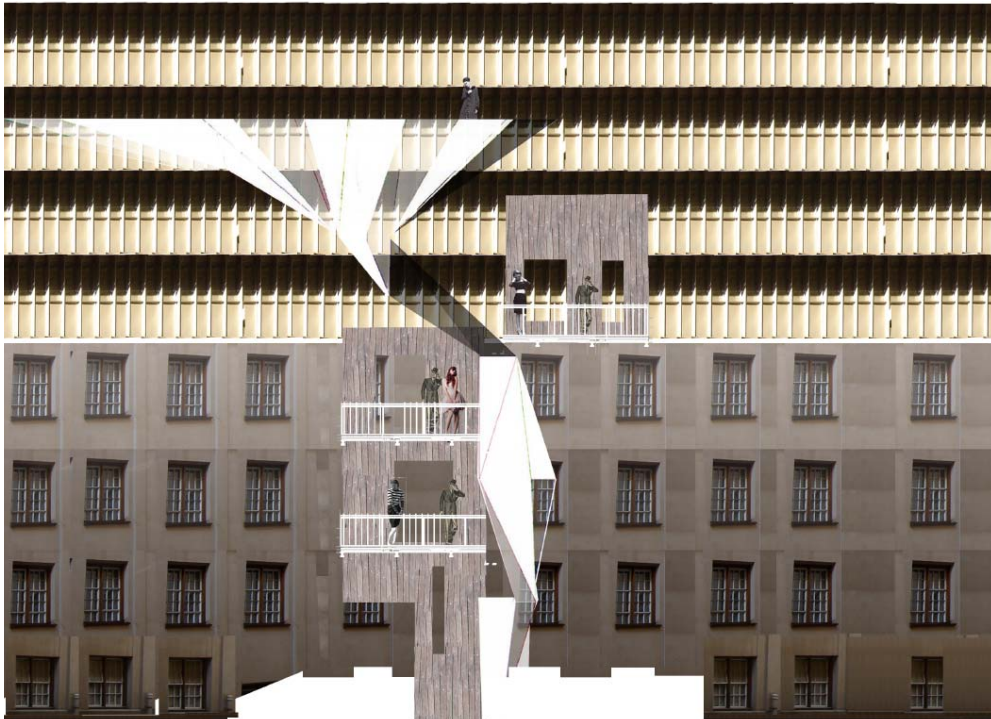
“Af van die hoofstroombeweging van middageters en deurlopers is daar plekkies in die hoekruimtes-soos-beeldhouwerke waar alleen en stil gesit kan word met die vloei van water en geure van blomme en die lees van stories in letters-tot-woorde.”

“Die mure van die binnehof is ook landskap en word gesien vanuit teenoorgestelde kantoorvensters, vanaf die sewende vloer restaurant-soos-brug en van onder af. Hierdie mure word tapyte, groen tapyte wat gryswater vanaf handwasbakke (met organiese seep) gebruik om te groei – skaduplante, natuurlik.”

FIG. 38: sintese van fenomenologiese-teks en relaas
(Outeur, 2006)

FIG. 39: collage aansig van finale ontwerp nagelang tegniese ondersoek
(Outeur, 2006)

[3]

POSKANTOOR KNAPSAKPARK

3.1 Beskrywing van ontwerp

‘n Liggewig beton beeldwerk rus op die dak van ‘n ondergrondse parkeergarage. Die beeldwerk bestaan uit golwende stroke waarteen mosaïekwerk op die vertikale vlak pryk. Die bokant van die stroke kan op gesit, gehardloop en geslaap word. Aan die weste kant is daar ‘n mensgemaakte heuwel van grasgroen plastiekgras. Die dooie weste muur wat as ‘n agtergrond vir die park dien, word toegegroeï deur ‘n rankplant.

3.2 Wegdoen van leë sinjale: die vertaling van ‘n beeldryke teks

Die konsep vir die ontwerp is vanuit die relaas geïnterpreteer. Die hoofstuk ‘die verlore brief’ beskryf die karakters wat voor ‘n uitgestrekte watermassa staan en ‘n brief lees wat voor hul voete uitspoel. Die gedagte dat briewe geweefde stukke teks is, het veral die ontwerpproses aangevuur:

Die woord ‘teks’ is gewortel in die idee ‘om te weef’ - enerse elemente word gevleg om ‘n eenheid te vorm. Mosaïekwerk is ‘n goeie vergestaltung hiervan: klein, niksseggende keramiek teëls word geherhaal op ‘n oppervlak om as ‘n enkelbeeld te lees. Hierdie enkelbeeld is verder as ‘n doek hanteer wat oor die terrein gegooi is, en gevou is om die landskap te skep; die ontwerp bestaan dus nie uit ‘n groep enkelstaande elemente nie.

Die beeld van die uitgestrekte watermassa is meer letterlik na vorm vertaal : ‘n reeks golwende lyne vertoon as ‘n see waaruit daar ‘n objek styg asof ‘n eiland. Hierdie vorm het later ontwikkel na een van ‘n mensgemaakte heuwel bedek met plastiekgras ten einde instandhouding te beperk.

Die vormskep-proses was dus nie ‘n blote grafiese neerpen van estetiese beelde nie, maar ‘n reaksie op die inhoud van die relaas. **Die vorms van die elemente van die poskantoor knapsakpark is dus sinjale van onderliggende idees.**

tekstuur
tekstiel
teks

“Briewe is **teksture** van belydenis...”

“*like* ‘n verlate strand op ‘n skedelkus, had waters
voor ons uitgestrek.”

‘n see van teks.

**FIG. 42: collage van die poskantoor
knapsakpark
(Outeur, 2006)**

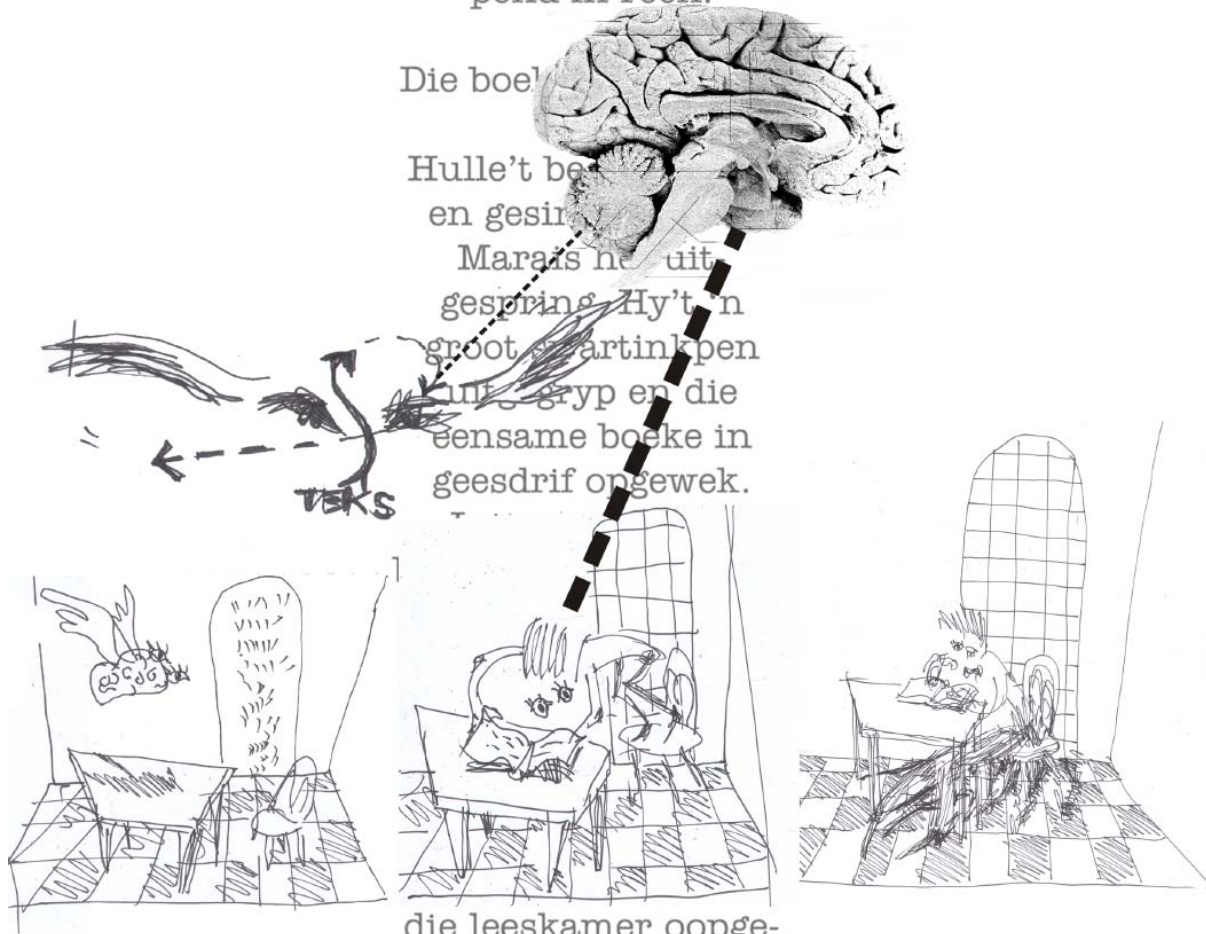
Digitale reën.
 FIG. 45:
 Vertoning van
 digitale teks
 teen muur.
 (Outeur, 2006)

DIE DOERKENS was stil, almal was weg – die streets in; Kerkplein nagte. Maar so in die stilte was 'n gesus en gefladderlike butterfly klap-pend in reën.

Die boel

Hulle't be
en gesin

Marais het uit
gesprong. Hy't 'n
groot skatinkpen
in 'n gryp en die
eensame boeke in
geesdrif ongewek.

die leeskamer oopge-
breek en die bin-
nehowe van die gebou
ingedring...daardie
nag had die letters

Breinvlug

FIG. 46: Kognitiewe waardeing
van die landskap.
(Outeur, 2006)

FIG. 47: Tudor Chambers steeg. 2006. Outeur.
Collage.

[5]

TUDOR CHAMBERS STEEG

5.1 Beskrywing van ontwerp

Die steeg tussen die Tudor Chambers en Rentbelgebou, is 'n lewendige plek: kunstenaars, landskapargitek, digters, musikante...leef vanuit studio's en woonstelle op hierdie dun straatjie uit. Slegs enkele landskapsingrypinge is gemaak om die proses van veredeling [gentrification] te akkommodeer: plaveisel ryk aan tekstuur, ligte gemonteer teen mure en die oopmaking van die ruimte na Kerkstraat. Op plekke is van die gebou weggenem om klein vergader en eet-ruimtes te skep. Die steeg is ook verbind met die Rentbel-gebou en sodoende toegang tot dié se dakruimte.

5.2 Verandering van persepsie: die inspirasie vir stedelike vernuwing vanuit 'n storie

Die sukses van baie stadsruimtes is minder afhanklik van fisiese ontwerp-ingrypinge, as van mense se houdings teenoor hierdie ruimtes. Vele ruimtes in Pretoria is byvoorbeeld goed ontwerp en van 'n hoë kwaliteit (die ruimte voor die TPA-gebou ontwerp deur Meiring & Naude en Moerdijk en Watson (1963) is 'n goeie voorbeeld), maar verg die herbenutting van die omliggende geboue ten einde gebruik te word en na omgesien te word.

So dan die omskepping van die *Tudor Chambers* steeg na 'n edel buiteruimte in die stad: tekste soos die relaas kan help om mense opgewonde te maak oor die moontlikhede wat die steeg het om omskep te word na 'n steeg vol kunssinnige karakter. **Dit is dan hier die eerste en mees belangrike taak van die landskapsargitek: om mense se persepsies van 'n plek te verander ten einde die projek te realiseer. Skrywers kan hier 'n belangrike rol vervul en saam met die ontwerper werk om tekste te skep wat die publiek se verbeelding bekoor.**

Nagelang die kreatiewe klas die *Tudor Chambers* beset, sal die steeg vanself lewe en karakter kry. Die landskapsargitek hoef dan bloot die fisiese raamwerk van lig, plaveisel, water en oopmaak van ruimtes en toegange na die straat te voorsien (fig. 48).

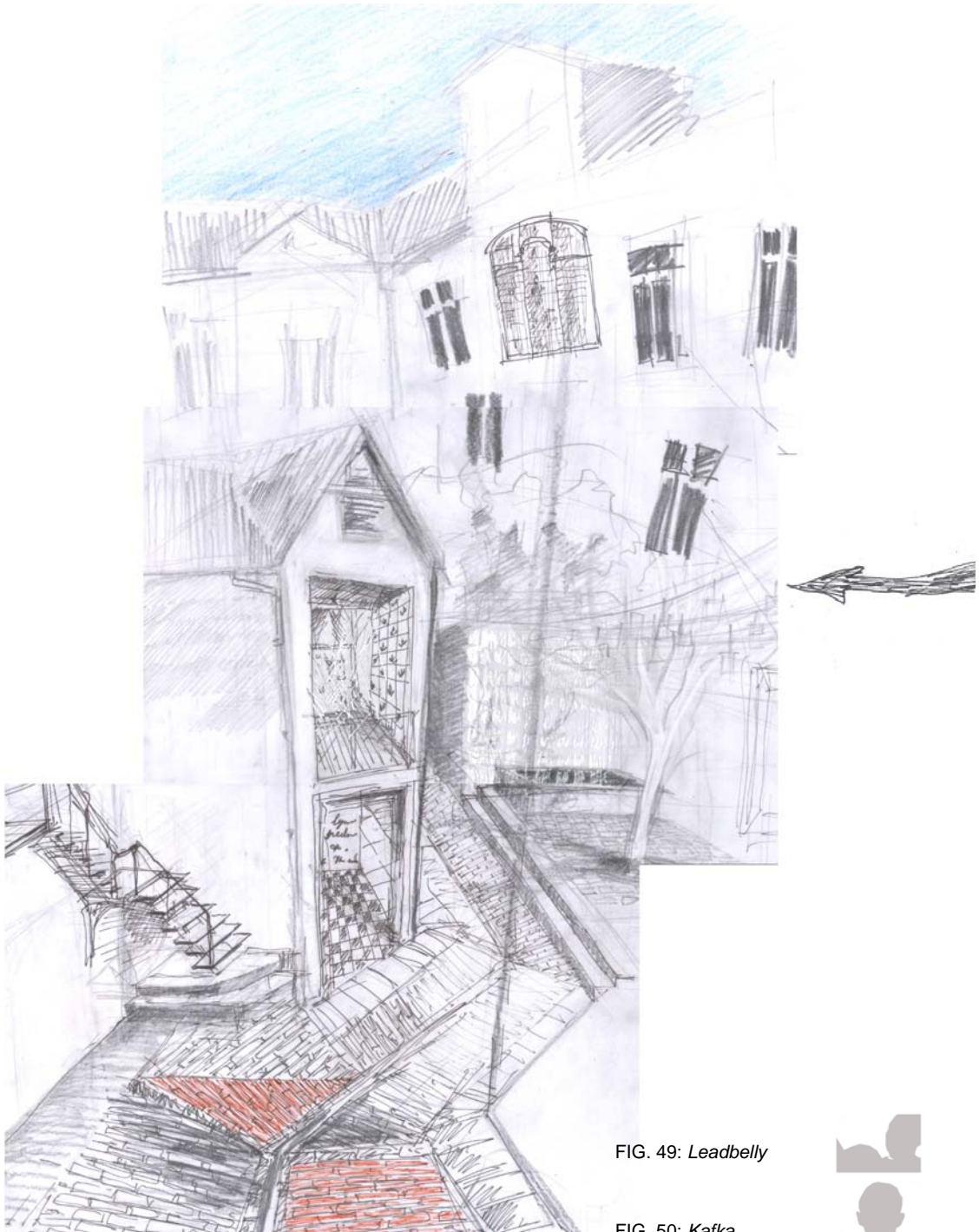

FIG. 48: sketsvoorstelling van ontwerp. (Outeur, 2006)

FIG. 49: *Leadbelly*

FIG. 50: *Kafka*

FIG. 51: *Dylan Thomas*

FIG. 52: *Rembrandt*

Ek gaan probeer skryf vir 'n stad, in Afrikaans, nie plattelands. Iets oor hoe Pretoria kan wees. Oneindig word. Gaan stap saam met my deur dun strate en ons gaan kry ons lagte daar in die nag. Saam met al die ander spul wat wag om weer die lewe aan te gryp. Sonder om Londen toe te gaan. Hier, op eie bodem - onder die staatsdiensreën van die Transvaal. Kafees vol jazz spele elke aand blaas asof hul môre doodgaan. Die einde. Elke treë na 'n nuwe begin, 'n nuwe wonder van wees. Geen veiligheidskekke wat ons hier probeer keer, en geen fake plastiek palms en mal mense wat Tuscan aan jou wil verkoop. 'n Egte wees. Hier kan jy alleen bly in 'n koue water flat sonder TV en steeds die gebabbel hoor van groepe in die straat en af klouter met die brandtrappe en hul aanheg vir 'n aand se drink in kroes in daai jazzy kafees. Vroegoggend môre jou uitkoms en skoonmakers gewaardig om te werk en sommer die dag deur slaap of deur werk om geld te maak vir huurbetaal.

Kom, kom, kom gou voor dit te laat is en die yuppies intrek. Ons kan die plek kolonialiseer, dit vir ons self vat. Spring, spring, spoeg hieruit daai gewetelose bestaan van die suburbs. Ons kan sing vir meisies wat op balkonne staan en koffiedrink laatmiddag as Pretoria se son daai persbloulug laat glinster soos die jakarandas blom in die lug. Die geur van donderweerstorm vul dan die lug en karre se remligte laat gloei op die teer wat stoom en rysmiere uitladder, in die nag.

Hardloop gou moenie stop nie, stop nie vir 'n koerant by tafeltjie oppi sidewalk met espresso en boerepap en 'n mielies-tronk halige-eet, half gegooi vir 'n boemelaar te laat eet. Gryp dan 'n lamp-paal en dans met 'n hoed en sing hard lag ja sing vir die duiwe wat dans - kom dans Pretoria - om die voete van Paul Kruger wat kyk ewig bedroewig en wys met die eeue se tyd.

Ons kom in en red die plek van City Property Group, 'n duiwelse groep, wat ou geboue stroop van die stad en oordadige dekorasies wat so mooi so mooi vir altyd dan weg gaan wees. Ons voel soos Parys en New York en al daai plekke in ons koppe en na verlanke heet wees om hier wil bly, net hier Pretoria vir jou, vir ons laat ons hier wil leef en liefhê.

Verhale vertolk hier gebeur, die milieu - jy, stad van snorre so dan eens, maar

WOUENS! DAMES!
PROSTITUTE! METSIES!
KOM HIER - GA SING
VIA JULLIE TOT
ROOIBAY!

die sanger.

EU YAAAN SRAAF,
IN DIE AANDE EN
JAN MYSELF MANY
EN SAIE SOEKE
VERKOOP!

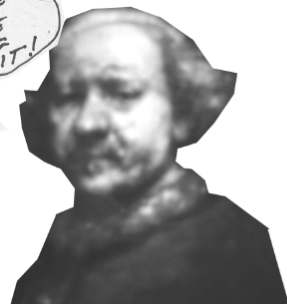
die skrywer.

WYK WEG, MOENIG
WAS DA NIE -
GOOI WEG DIE
DUBBEL 'NIE'!

die digter.

IN STUDIO!
JA JA JA. DIE
MOOI IS IN DIE
STRAAT - VERBODIT!

die kunstenaar.

FIG. 53: Rentbel dakruimte. 2006. Outeur.
Collage.

[6]

RENTBEL-GEBOU DAKRUIMTE

6.1 Beskrywing van ontwerp

Die Rentbel-dakruimte is ontwerp as 'n publieke uitkykdek: uitsigte van onder andere Kerkplein en die Uniegeboue kan vanaf die dak waargeneem word. Die dak is toegankbaar vanuit die boonste verdieping van die Rentbel-gebou deur middel van 'n oprit wat aan die gebou geheg is. 'n Skulpturale liggewig-beton struktuur dien self as 'n interessante visuele element en poog om die karakter van die daklandskap te vergestalt. Hierdie element kan ook gebruik word as 'n platform waarop modelle in die nag klere kan pronk vir die neem van foto's vir glanstydskrifte -ideaal vir die ontwerpers wat hulself in die Tudor Chambers huisves.

6.2 Verryking van landskap (post-ontwerp teks): die komplementering van 'n plek deur die woorde van 'n digter

Die skrywer Eckhard Cloete is genader om 'n post-ontwerp reaksie te lewer op die outeur se tekste vir die Rentbel-dakruimte. Hierdie samewerking was vir beide die outeur en Mnr. Cloete 'n nuwe ervaring waarvan die resultaat van die staanspoor af onbekend was. Al wat seker was, was dat die skrywer volledige vryheid gegun moes word in sy subjektiewe reaksie.

Twee reaksies word dus op die fenomenologiese teks en relaas gebied: die outeur se ontwerp vir die ruimte (fig.) en die gedig, *A roof with a view*, deur Eckhard Cloete (p. 108 - 110).

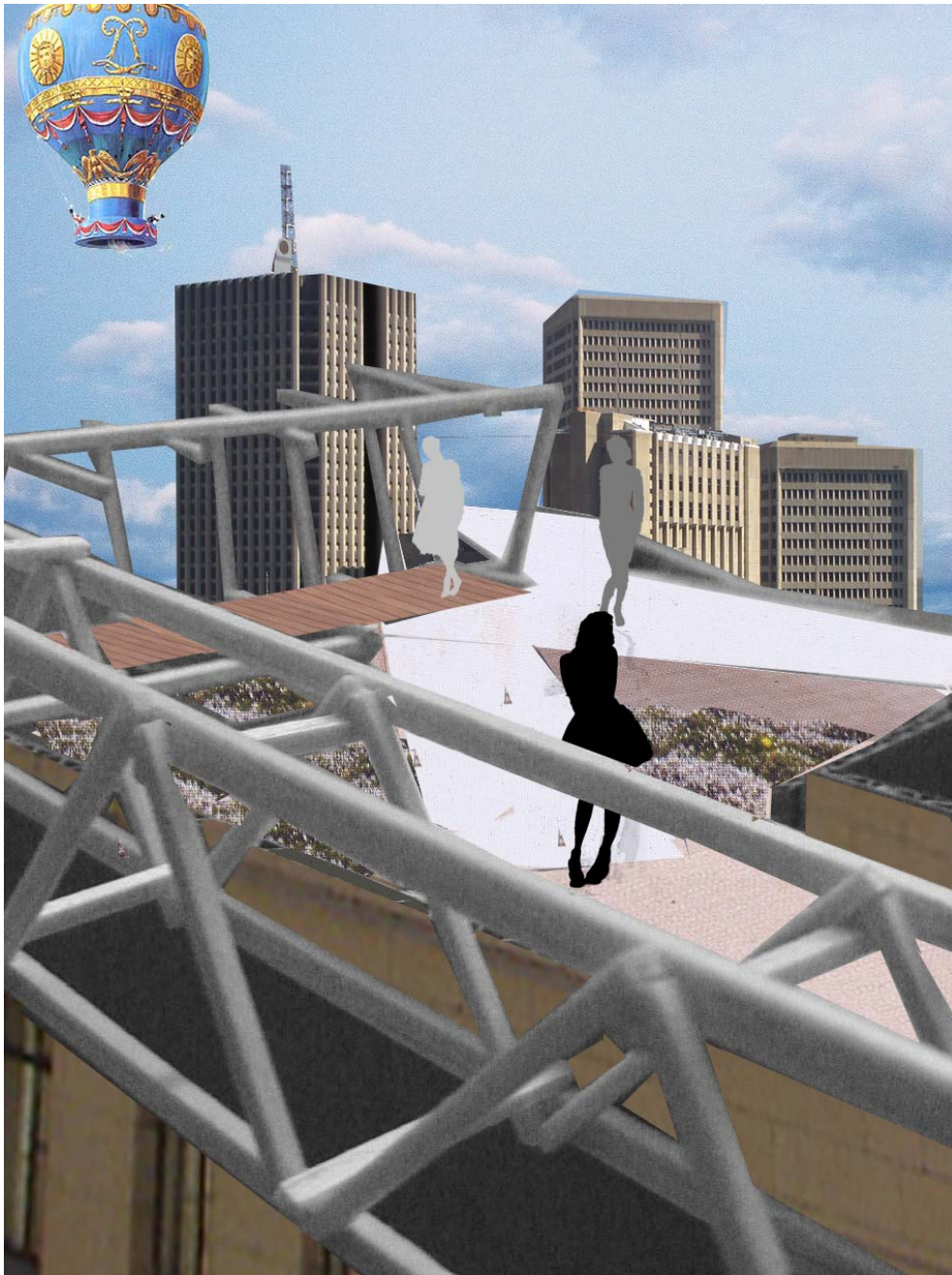
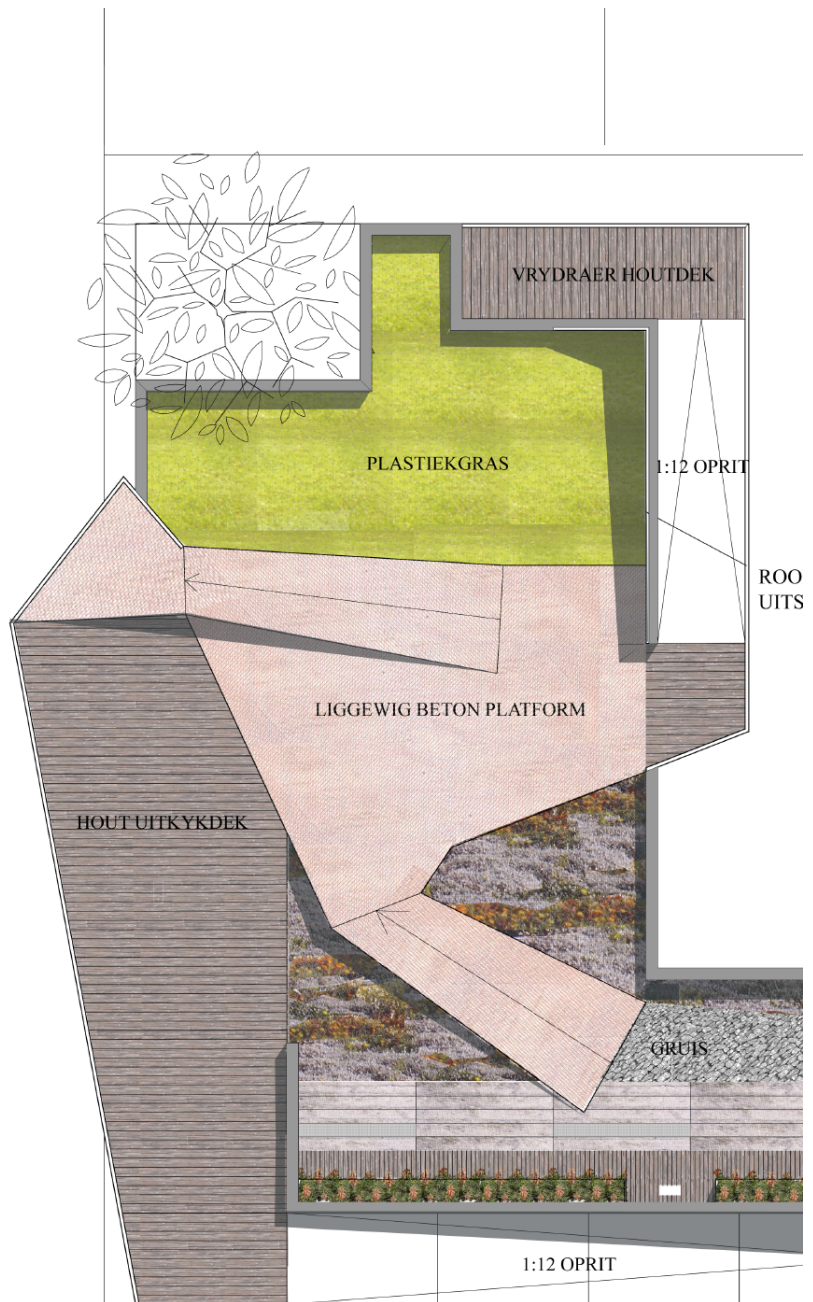
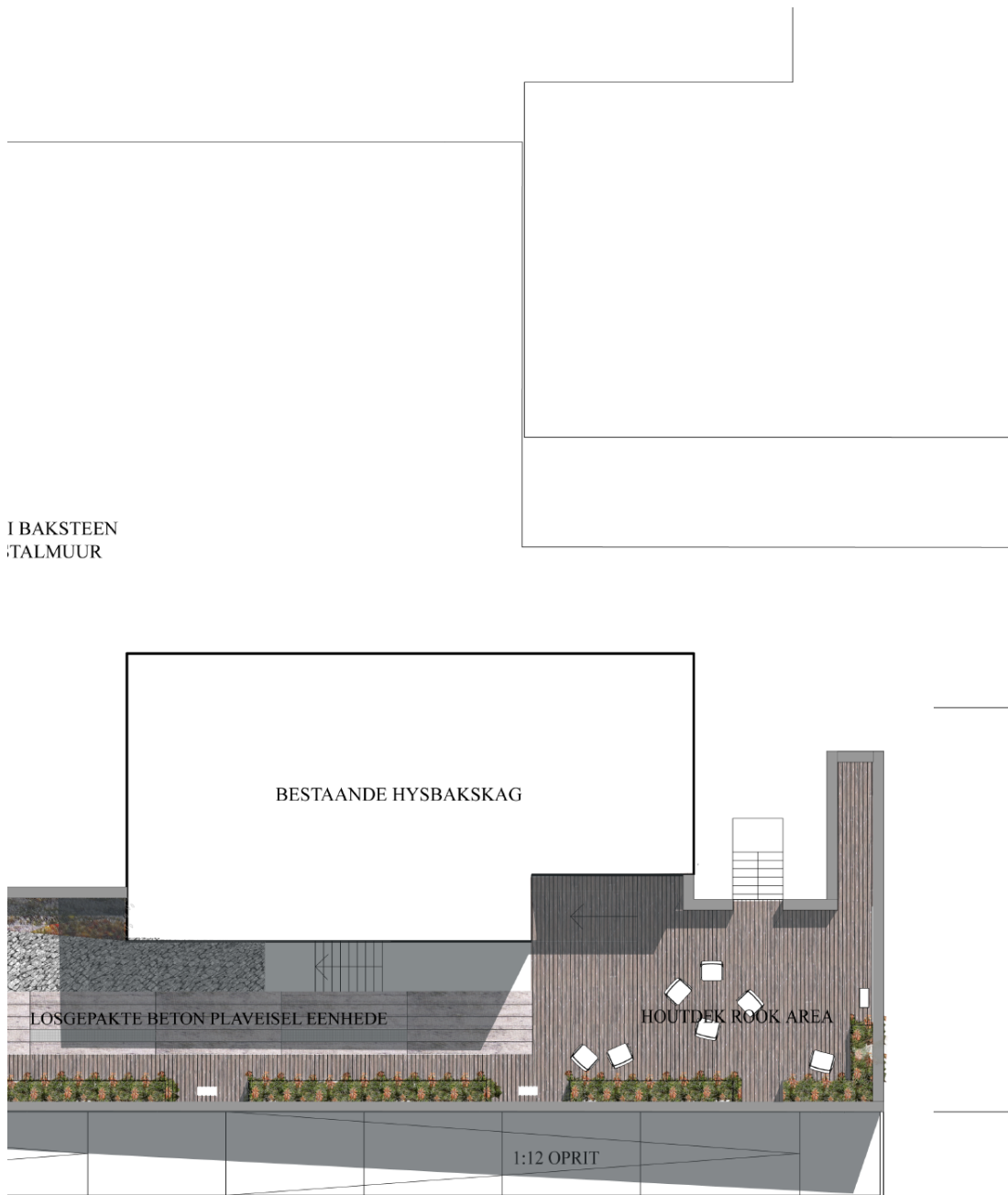

FIG. 54: voorstelling van Rentbel-uitkykdek
(Outeur, 2006)

FIG. 55: voorstelling van Rentbel-uitkykdek in die nag
(Outeur, 2006)

FIG. 56: Sketsplan van Rentbel-uitkykdek
(Outeur, 2006)
nie volgens skaal

a roof with a view - Eckhard Cloete (2006)

vriend, jy sê jy wil die agterstrate van pretoria terug eien
en hiermee stem ek saam
daar is lae van vuil wat nie met die kleur van terracotta
toegeverf kan word nie
selfs al skuif jy dit uit so ver as wat jy kan
ooste toe.
so mens kan net sowel in die middel
begin krap en kyk wat te voorskyn kom

jy praat van parys en new york
en ouwêreldse koppies koffie
en ek sien voor my geestesoog
myself by 'n byderwetse tafel sit,
gesonbril, rotring-pen in die hand,
besig om 'n verbygaande vrou in flenters
te fynkamp vir tekens van metafore
om hierdie stad mee oor te trek,
sodat dit deur 'n ander bril gesien kan word,
die skril kontras en sonlig te gradeer tot
iets wat sagter is op die oog,
sepia en charcoal
beton chic en doringdraadfraai
'n shoot uit die wallpaper voor my op die tafel:
the aesthetics of urban third world eclecticism
maar hierdie prentjie eindig
in die refleksie van 'n sonbril
en die toemaak van 'n tydskrif:
uit hierdie stad is net genoeg indrukke te haal
vir 'n handjievul gedigte
en swetende sondagmiddagmymerings
oor die dinge wat sal gebeur
buite die grense van hierdie stad

want hierdie stad is van kak en kots en kitsch
aanmekaar gesit, soos mens seker maar te wagte
kan wees van enige dorp wat te groot
vir sy skoene geword het van te veel bier en te min boeke
ja, hierdie stad eindig in die muur tussen ons en hulle
en daar's meer as een ons en ontelbare hulles
vyandige, aggressiewe bliksems met bloubulrugbytruie,
en geharde misdadigers uit die noorde
wat nie skroom om sneller te trek of voël uit te ruk en te pis nie
in hierdie dorp skrik ons nie vir koue pampoene of speed wobbles nie
in hierdie dorp ry wieookal waarookal hulle die fok wil.
luister na die musiek in die kroë: hier speel ons
enigiets met 'n beat solank dit skop het.

in hierdie stad het mens 'n sonbril nodig
om die skril felheid van slegte smaak uit jou oë te hou

vergewe my pessimisme. tot my verdediging kan ek sê
ek het die beste dae van my lewe in hierdie stad deurgebring,
ek het ook op wintermiddae faerie glen se koppies
geklim agter rooi en pienk sonsondergange aan
en mense ontmoet met passie
en delikate puinhopies pyn
maar wanneer ek nou deur die snorstad se strate ry
is dit bo-oor geraamtes van myself
ontbindende herinneringe gemeng met die reuk van teer.
ek vermoed hierdie stad is 'n sleg-gebalsemde lyk
wat wag om te begin stink as dit warm word
iets wat liefs agter gelaat moet word om
sy eie interne prosesse van entropie te voltrek

as dit van my afgehang het sou ek,
voor ek die stad finaal vaarwel toeroep,
kerkplein vul met 'n leëskare beton falusse:
een vir elke verkragte vrou,
en die 4x4's van hijackers uitdaag om hul pad dáárdeur te vind.

maar selfs dan sal ek 'n uitsig nodig hê
om te sien waarheen ek oppad is
om te sien wat anderkant die rantjies lê,
'n plek om te staan as ek
my sonbril afhaal en oor die doolhof van mure heen
afkyk,
deur die oop wond
verby die sagte rooi mond van skemer
in die vrot keelgat van my stad
my donkerte in af

Die gedig gee 'n interessante perspektief op die karakter van die ruimte waarvan die belangrikheid in die gevolgtrekking [8] bespreek word. Die Rentbel-dakruimte word metafoories 'n plek waar nie na 'n geromantiseerde Pretoria gekyk word nie, maar na 'n stad waaruit ontsnap wil word. **Die lees van hierdie teks sal nog 'n laag van waarde aan die ruimtelike ervaring van die plek byvoeg.**

Deur die samewerking van die ontwerper en skrywer, **word die landskap deur verskillende brille geïnterpreteer en word sodoende die milieu vir verskeie en verskillende stories;** deur die plek deur ander te laat beskryf sal die oorspronklike tekste van die ontwerper later verdwyn en vervang word deur nuwe tekste met nuwe betekenis.

Voerde in elf vreemde tale het van die bodem af opgedryf en in kolomme gedryf. Agt
in veertig pikkevyne met snorbearde het vanuit die lug gedruk en met een stan
haard staatsdiens swarbalpuntinkpen die bustielyne van die nuwe land op die
valke maskets. Ons vir jou Suid-Afrika. Die pikkevyne het die woorde buite daardis
yn opgedrink en so vet geword, en so sagges ontplof. Brand Suid-Afrika. 'n Lank
roerende wind ven-verandering het-gewaal en vrede gesaai. 'n Politiese korrekte
Wind het gewaar en eenvormheid gesaai; 'n kakofoniese lawaai – die woorde het
jussen mekaar en bo-mekaar gespoel tot geen woord meer leesbaar was nte. Toe
jaan lê die wind. Toe kom die son uit. Toe verdamp van die woorde en ek kon weer
ees. Ek het min verstaan, maar daar tussen alles was een sin duidelik verstaanbaar
rir-my.
"Ek is 'n vreemdeling in my land, Suid-Afrika."

goufiese
gebrink son
reko.

FIG. 57: Opera-Plaza dakruimte. 2006. Outeur. Collage.

[7]
OPERA-PLAZA DAK

7.1 Die grafiese gebruik van teks: die uitbreiding van plek na buite die terrein

Die outeur en 'n mede-ontwerpstudent, Cilna Van Wijk, het teks grafies gebruik in die skep van 'n kunswerk wat bestaan uit vier 'Taalkaarte' (figure). Hierdie taalkaarte is gegrond in die relaas. Die ironiese frase

“Ek is 'n vreemdeling in my land, Suid-Afrika.”

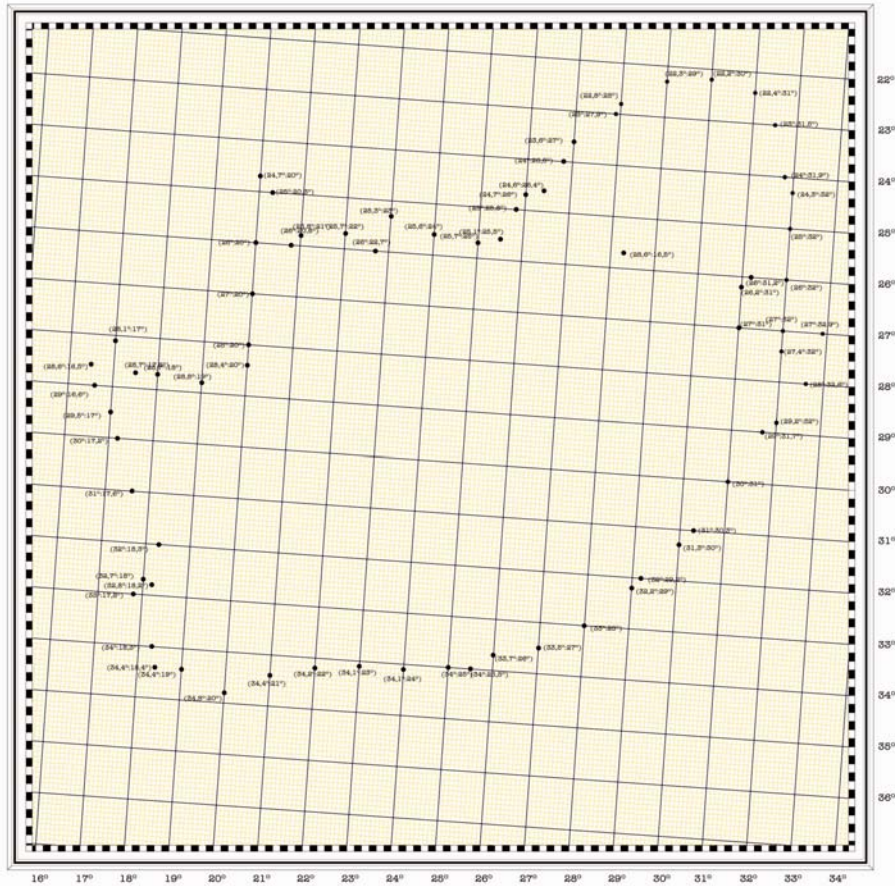
is na die elf amptelike tale van Suid-Afrika vertaal en herhalend in kolomme geskryf - 'n kolom vir elke tongval:

Engels: “I am a stranger in my country, South Africa.”
Zulu: “Ngiyisihambi ezweni lakithi i-Ningizimu Afrika.”
Xhosa: “Ndingumntu wasemzini elizweni lam, eMzantsi Afrika.”
Sesotho: “Ke molata naheng ya heso ya Afrika Borwa.”
Setswana: “Ke moeng mo nageng ya etsho ya Aforika Borwa.”
Sepedi: “Ke moeng nageng ya gešu, Afrika Borwa.”
Ndebele: Ngisikhambi enarhenekhethu, iSewula Afrika.”
SiSwati: “Ngisihambi eveni lami, iNingizimu Afrika.”
Xitsong: Ndzi muluveri etikweni ra mina, Afrika Dzonga.”
Tshivenda: Ndi mutsinda shangoni langa, Afrika Tshipembe.”

Die geskryf vertoon op die oog af soos 'n geweefde ink-mat en is slegs leesbaar op nabye aanskouing. Die kolomme word in elke taalkaart verskillend vertoon ten einde losweg die kultuur-groeperings evolusie van Suid-Afrika te simboliseer:

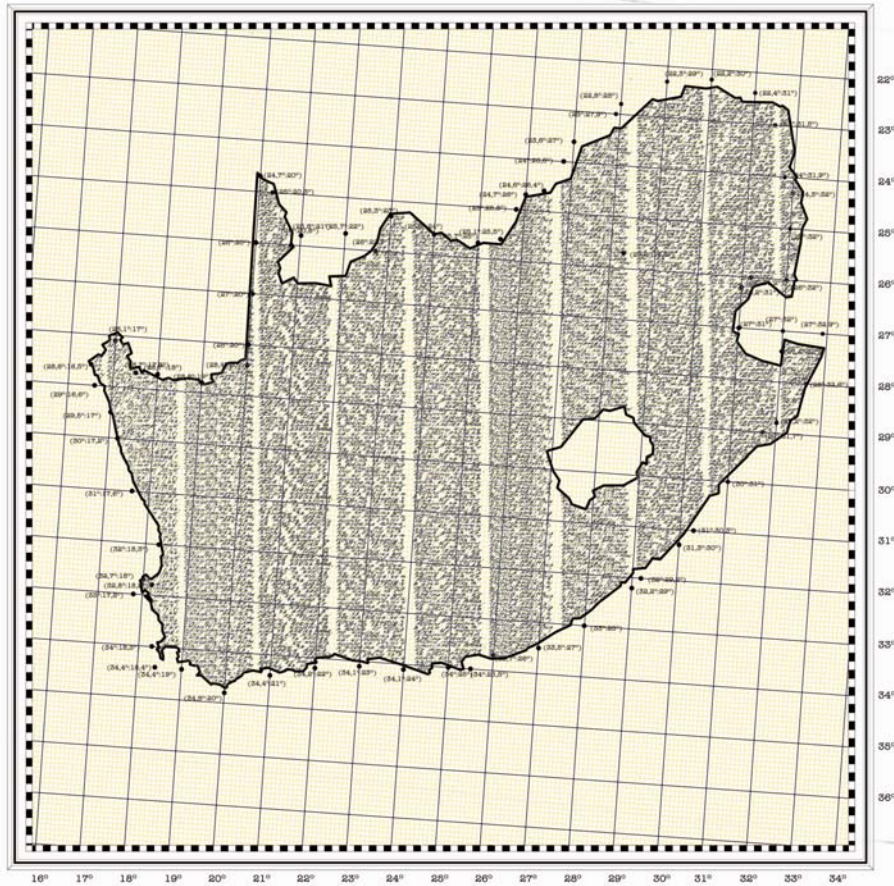
- Taalkaart I (fig. 55): ko-ordinate dui die bestaan van Suid-Afrika as 'n geografiese feit voordat dit deur mense as 'n konsep verbeeld is.
- Taalkaart II (fig. 56): die buitelyne van Suid-Afrika dui op die definitiewe grense wat daar deur die kolonialiste gestel is. Binne hierdie grense is die segregasie van groepe aangespoor.
- Taalkaart III (fig. 57): die totale inweef van die kolomme en onuitkenbare vorm van Suid-Afrika dui op 'n scenario waar absolute individualisme, globalisering en die soeke na een 'Afrika identiteit' lei tot die nietigwording van kulturele diversiteit.
- Taalkaart IV (fig. 58): die buitelyne van Suid-Afrika is steeds uitkenbaar, maar nie meer so absoluut soos dié van 'n nasionalisties-verbeelde land nie. Die kolomme is ook uitkenbaar, maar oorvleuel op plekke - 'n scenario van eenheid in diversiteit.

Die taalkaarte word op die volgende bladsye vertoon waarop die ontwerp van die Opera-Plaza dak as 'n reaksie op die taalkaarte, bespreek word.

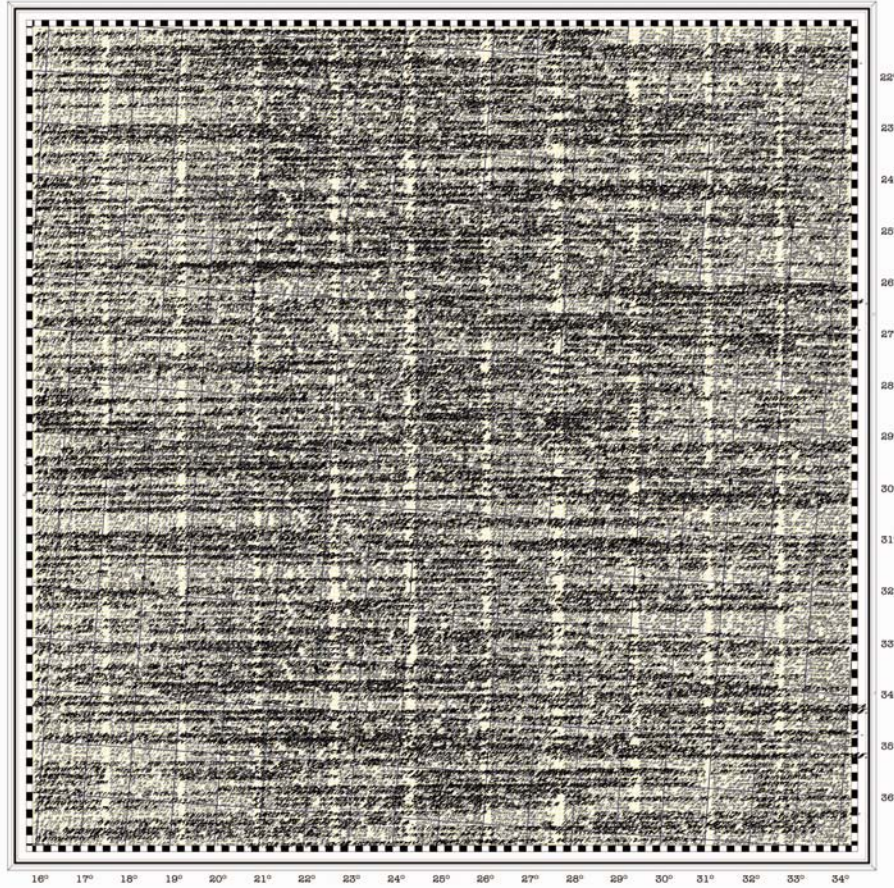
“Soos ‘n kraai het ek van bo die mas gesien hoe letters op die water verskyn – ko-ordinate van ‘n nuwe land.”

Taalkaart I.
FIG. 58: Taalkaarte. 2006. Cilna Van Wijk & Johan Prinsloo.
42 X 42cm.

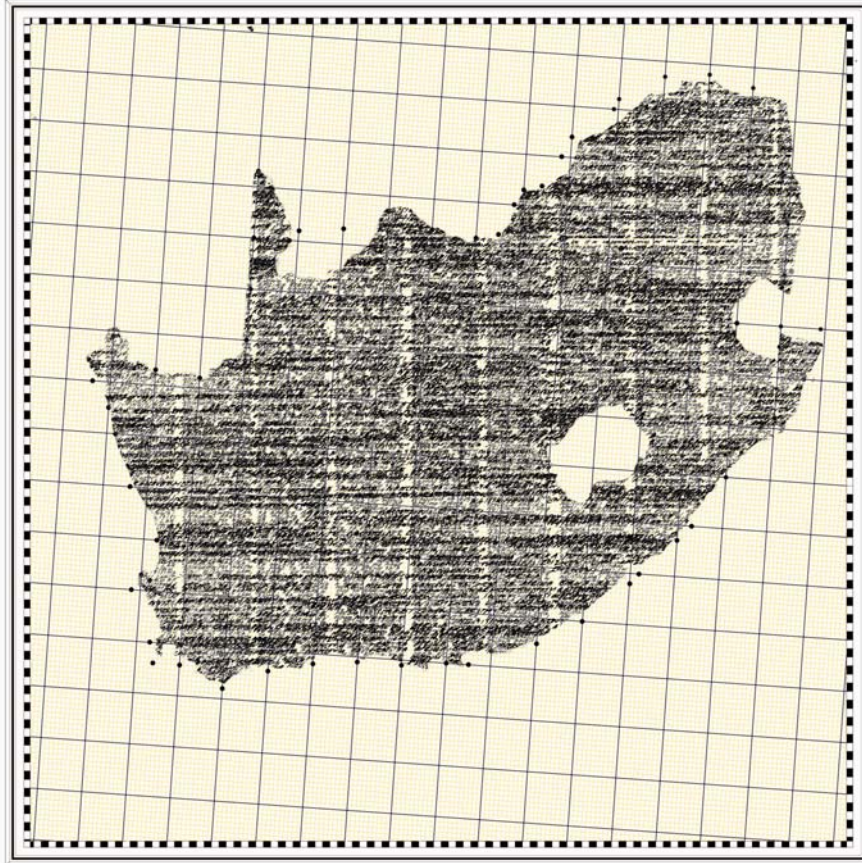
“Agt en veertig pikkewyne met snorbaarde het vanuit die lug geduik en met een standaard staatsdiens swarbalpuntinkpen die buitelyne van die nuwe land op die waters geskets.”

Taalkaart II.
FIG. 59: *Taalkaarte*. 2006. Cilna Van Wijk & Johan Prinsloo.
42 X 42cm.

“‘n Lank voorspelde wind van verandering het gewaai en vrede gesaai. ‘n Politiese korrekte wind het gewaai en eenvormheid gesaai; ‘n kakofoniese lawaai...”

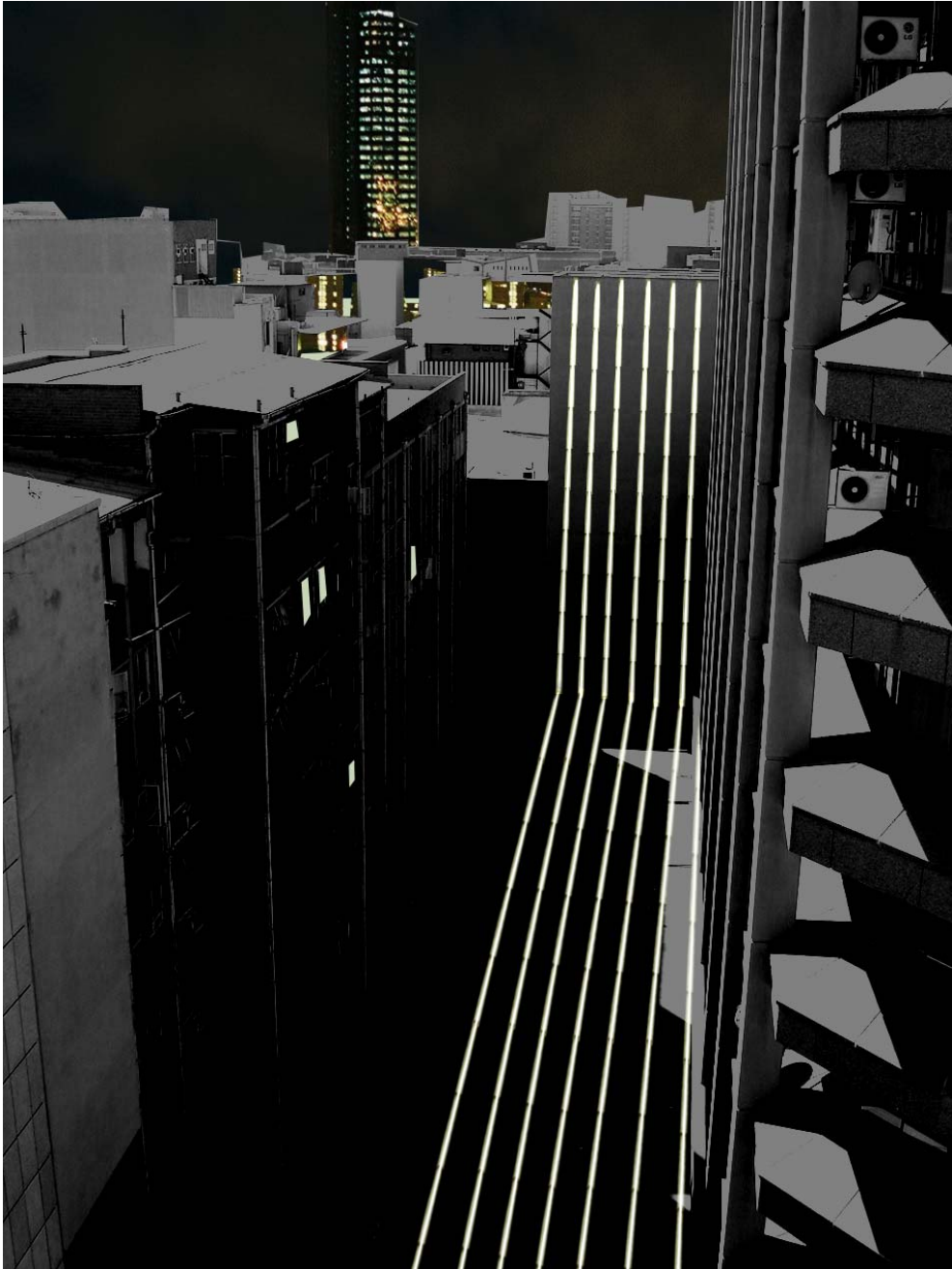
Taalkaart III.
FIG. 60: Taalkaarte. 2006. Cilna Van Wijk & Johan Prinsloo.
42 X 42cm.

“Toe verdamp ván die woorde en ek kon weer lees. Ek het min verstaan, maar daar tussen alles was een sin duidelik verstaanbaar vir my:

“Ek is ‘n vreemdeling in my land, Suid-Afrika.”

Taalkaart IV.
FIG. 61: Taalkaarte. 2006. Cilna Van Wijk & Johan Prinsloo.
42 X 42cm.

liglyne.

FIG. 62: voorstelling van Opera-
plaza dak in die nag
(Outeur, 2006)

7.2 Beskrywing van die ontwerp

Die ontwerp vir die Opera-plaza dak bestaan uit die eenvoudige ingryping van neon-buisligte wat liniêr oor die dak en aangrensende muur loop (fig. 59) Daar is elf sulke liglyne wat konsepsioneel aan die elf kolomme van die taalkaarte verbind is. **Die ontwerp poog dus nie om figuurlik die inhoud van die taalkaarte voor te stel nie, maar eerder 'n ruimtelike uitbreiding van die kunswerk te wees.** Soos die kunswerk self is dit iets wat ontdek moet word, in die nag, vanaf dakke en kantore - 'n spesiale geleentheid. Miskien word die ligskou elke jaar deur 'n ander kunstenaar vervang en op 'n onbekende dag blootgestel. Die Opera-plaza dak bestaan só op die mure van kunsgalerye, in tydskrifte, op televisie en vanselfsprekend *in situ*.

FIG. 63: *Cafe Riche agterplek*. 2006. Outeur. Collage.

[8]

GEVOLGTREKKING - CAFÉ RICHE AGTERPLEK

Die reaksie van Eckhard Cloete (p. 108 - 110) was 'n uiters belangrike stap in die finaalwording van die dissertasie. Die outeur se idealisering en romantisering van Pretoria is aarde toe gebring met 'n ander perspektief - 'n blik op die hopeloosheid van die huidige stad. 'n Blik op die hopeloosheid vir verandering: publieke ruimtes word deur heinings bekamp, geboue word sleg onderhou en gestroop van houtvloere en marmer teëls, winkelsentrums spuit langs groot paaie op en misdaad hou mense in hul huise.

Die outeur se tekste oor terreine en ontwerpe wat daaruit voortgespring het, is niks meer as drome nie: fantasie plekke waarin die outeur kon ontvlug. Die gebruik van teks het tot gevolg gehad dat die plekke eerder milieus van 'n storie geword het, en onmoontlik ooit gerealiseerde projekte.

Dit dan 'n proses nie sonder waarde nie: die plekke is steeds ontwerp, en bestaan steeds, maar nie in beton en yster op grond nie, maar as plekke in jou kop.

“Waar is ons kunstenaars, ons idealiste en dromers? Hulle dwaal rond, ja, maar nie meer hier by ons, nie in hierdie sandbegrawe strate; maar in die rand, die grys van die skadus van ons lank verlore somer.”

(Outeur, 2006)

***

die mooi is in die straat.
FIG. 64: plakkaat van die 1960's studente optogte in Parys (in Ford, 2005)

FIG. 65: Cafe Riche collage
(Outeur, 2006)

X BEVINDINGS, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

Die hipotese is gestel dat teks as 'n brug gebruik kan word tussen beginsels en beeld in die vorm van 'n relaas en fenomenologiese tekste – die hipotese is as 'n ontwerpproses voorgestel. Ten einde die geldigheid van die hipotese te toets, is hierdie ontwerpproses toegepas in die oplos van 'n werklike ontwerpprobleem, naamlik die ontwerp van buiteruimtes in die middestad van Pretoria. Per slot van sake was een so 'n proeflopie nie genoeg om werklik die geldigheid van die voorgestelde ontwerpproses vas te stel nie. Die bevindings, gevolgtrekkings en aanbevelings wat volg is daarom subjektiewe kommentaar deur die outeur op grond van sy ervaringe met die gebruik van teks in ontwerp soos beskryf en uitgebeeld in die voorafgaande hoofstukke.

Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat die voorgestelde ontwerpe idealisties en onrealiseerbaar is, maar nie sonder waarde nie: **die skryf van ontwerpe in tekste laat daardie plekke bestaan as kognitiewe ervaringe wat onafhanklik van ruimte waardeer kan word.** Die outeur beveel hierop aan dat landskapsargitekte en ander ontwerpers in samewerking tree met skrywers om waarde aan die landskap toe te voeg as deel van die ontwerpproses asook lewe van die plek ná konstruksie.

Ten einde verdere insig te verkry oor die verband tussen teks en vorm, word dit aanbeveel dat verdere studie gedoen word met spesifieke fokus op die verhouding tussen letterkunde en die vorming van die Suid-Afrikaanse landskap. 'n In-diepte ondersoek na plaaslike en internasionale voorbeelde van projekte waar teks en ruimte in mekaar geweef is, sou ook van groot belang wees.

Die ondersoek na die omskep van oorskiet ruimtes in 'n stedelike konteks, het gewys dat daar groot moontlikhede vir landskapargitekte is om betrokke te raak by die verryking van Suid-Afrikaanse stede.

***

University of Pretoria – etd. Prinsloo J. N. (2006)

University of Pretoria – etd. Prinsloo J. N. (2006)

Einde van Volume I.

BRONNELYS

literatuur:

- ALEXANDER, C. *et al.* 1977. *A pattern language*. Oxford University press: New York.
- ALLEN, W. 1991. *The complete prose of Woody Allen*. Picador: New York.
- AMIDON, J. 2006. *Ken Smith Landscape Architect: urban projects*. Princeton Architectural Press: New York.
- ANONIEM. 2005. *Tshwane Inner City Development and Regeneration Strategy*. Tshwane stadsraad.
- ANONIEM. 2006. *Tswane Inner City Programme: Spatial development framework*. Tshwane stadsraad.
- ASHBY, M. & JOHNSON, K. 2002: *Materials and design: The art and science of material selection in product design*. Butterworth Heinemann: Oxford.
- AYMONINO, A. & MOSCO, V. P. 2006. *Contemporary public space: un-volumetric architecture*. Skira: Milaan.
- BEDNAR, M. J. 1986. *The new atrium*. McGraw-Hill: New York.
- BRAYER, M. *et al.* 2004. *Archilab's urban experiments: Radical architecture, art and the city*. Thames & Hudson: Londen.
- CACCIARI, M. 1993. *Architecture and nihilism: on the philosophy of Modern architecture*. Yale University Press: New Haven.
- CARLOCK, M. 2005. *The fleeting and the steadfast*. in *Landscape architecture* Vol. 95 no. 4.
- CALHOUN, C. 1997. *Nationalism*. Open University Press: Buckingham.
- CAPITOL CONSORTIUM. 1999. *Pretoria inner city spatial development framework*. Part 2, Vol. 4. Pretoria stadsraad.
- COETZEE, J. M. 1988. *White writing: on the culture of letters in South Africa*. Radix: Sandton.
- COLE, R. J. 1990. *The effect of the surfaces enclosing atria on the daylight in adjacent spaces*. in *Building and environment*. Vol. 25, No. 1, p. 37 – 42. Pergamon Press.

- CRAMER, G. 2005. *Lights at the end of the alley*. In *Landscape Architecture* Vol. 95 no. 6.
- DE WAAL, J.H.H. 1939. *Versamelde werke: Die tweede grieta*. Nasionale Pers Beperk: Kaapstad.
- DYLAN, B. 2004. *Chronicles: volume one*. Pocket Books: Londen.
- ELIADE, M. 1966. *The myth of the eternal return*. Vertaal deur Trask, W. R. Princeton University Press: Princeton.
- FISHER, R. C. & LE ROUX, S. *et al.* 1998. *Architecture of the Transvaal*. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.
- FORD, S. 2005. *The Situationist International: a user's guide*. Black Dog Publishing Limited: Londen.
- FORTY, A. 2000. *Words and buildings: A vocabulary of Modern architecture*. Thames & Hudson: New York.
- FREEMAN, A. 2005. *People place*. In *Landscape Architecture*. Vol. 95 no. 10.
- GAARDER, J. 1995. *Sophie's world*. Phoenix House: Londen.
- GAVENTA, S. 2006. *New public spaces*. Mitchell Beazly: Londen.
- GRUNDMÜLLER, P. R. S. *et al.* 1998. *Loctite worldwide design handbook*. Loctite: München.
- HALPRIN, L. 1969. *The RSVP cycles*. George Braziller: New York.
- HARRIS, C. & DINES, N. 1998. *Time-Saver standards: second edition*. McGraw-Hill: New York.
- HIRSCH, N. & LORCH, W. 2005. *Hinzert Museum in AA Files: 52*. Architectural Association: Londen.
- JODIDIO, P. 2005. *Architecture: Art*. Prestell: München.
- JOFFE, P. 2001. *Creative gardening with indigenous plants: a South African guide*. Briza publikasies: Pretoria.
- KEROUAC, J. 1957. *On the road*. Penguin Books: Londen.
- KOMBUIS, K. 2005. *Raka: die roman*. Human & Rousseau: Pretoria.

- LE ROUX, S. (redakteur) 1990. *Plekke en geboue van Pretoria: Volume een*. Pretoria Argitektuurvereniging.
- LE TOIT, A. 1988. *Die bar op de Aar : Ballades, blues en bevliegings*. Tafelberg-Uitgewers : Kaapstad.
- LEWIS, C. S. 1960. *The language of religion* in *C.S. Lewis essay collection: Faith, Christianity and the Church*. 2000. p.255 – 266. Harper Collins: Londen.
- LEWIS, C. S. 1960. *C.S. Lewis essay collection: Literature, philosophy and short stories*. 2000. Harper Collins: Londen.
- LIBESKIND, D. 1988. *Architecture 1*. Centre d'art contemporain: Genève.
- LOUW, N.P. van W. 1937. *Die halwe kring*. Tafelberg-uitgewers: Kaapstad.
- LOUW, N.P. van W. 1994. *Die mooiste van Van Wyk Louw*. Human & Rousseau: Kaapstad.
- LYM, G. R. 1980. *A psychology of building: how we shape and experience our structured spaces*. Prentice-Hall: Englewood cliffs, New Jersey.
- MANAKER, G. H. 1987. *Interior plantscapes: installation, maintenance, and management*. Prentice-Hall: New Jersey.
- MARAIS, E. 1948. *Ondergang van die tweede wêreld in Keurverhale*. Perskor-Uitgewery: Johannesburg.
- NAPIER, A. 2000. *Enviro-friendly methods in small building design for South Africa*. Gepubliseer deur die outeur.
- PALMER, E. 1966. *The plains of Camdeboo*. Collins: Londen.
- PREGILL, P. & VOLKMAN, N. 1999. *Landscapes in history*. John Wiley & Sons: New York.
- PRINSLOO, K. 1982. *Jonkmanskas in Jonkmanskas*. Tafelberg-Uitgewers Beperk: Kaapstad.
- PRINSLOO, K. 1987. *Die hemel help ons*. Taurus: Emmarentia.
- REED, P. 2005. *Groundswell: constructing the contemporary landscape*. The Museum of Modern Art: New York.
- ROSSOUW, J. 2005. *Is daar nog 'n ons?* in *De Kat: herfs 2005*. African Sky Publishing:

Johannesburg.

SAFRANSKI, R. 2002. *Martin Heidegger: Between good and evil*. Harvard University Press: Cambridge.

SCRIVENS, S. et al. 1980. *Interior planting in large buildings: a handbook for architects, interior designers and horticulturists*. The Architectural Press: Londen.

SMITH, K. in HINES, S. 2005. *Landscape Architecture*. Vol. 11.

SMITH, P. F. 2001. *Architecture in a climate of change: a guide to sustainable change*. Architectural Press: Oxford.

SPIRN, A.W. 1998. *The language of landscape*. Yale University Press: Londen.

STEYN, J.C. 1998. *Van Wyk Louw: 'n lewensverhaal deel 1*. Tafelberg-uitgewers: Kaapstad.

SWAFFIELD, S. 2002. *Theory in Landscape Architecture: A reader*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.

TATE, A. 2001. *Great city parks*. Spon Press: New York.

TAYLOR, M. 1992. *Disfiguring: art, architecture, religion*. Chicago University Press: Chicago.

TSCHUMI, B. et al. 1983. *The discourse of events: themes 3*. Architectural Association: London.

VAN HEERDEN, E. 2005. *In stede van die liefde*. Tafelberg-uitgewers: Kaapstad.

VAN RENSBURG, R. 2003. *Gebouklimaat 322: verligting*. Ongepubliseerde dokument: Universiteit van Pretoria, Departement Argitektuur: Pretoria.

VAN WYK, B. & VAN WYK, P. 1997: *Field guide to the trees of Southern Africa*. Struik uitgewers: Kaapstad.

VLADISLAVIC, I. 2005. *Willem Boshoff*. David Krut publishing: Johannesburg.

WEILACHER, U. 1999. *Between Landscape Architecture and Land Art*. Birkhäuser: Berlyn.

WONG, W. 1972. *Principles of two-dimensional design*. Nostrand Renhold: Londen.

persoonlike kommunikasie:

BURTZIK, Prof. Strukturele ingenieur, Departement Ingenieurswese, Universiteit van Pretoria.

DE KLERK, M. 05/04/2006. *Boukunde oopskool-lesing: Alahmbra*. Universiteit van Pretoria.

DE LA PORTE, J. 2005. *PRS lesings*. Universiteit van Pretoria.

EBERSOHN, L. 2006. Eienaar van Cafe Richê, Pretoria.

GOOSEN, D en ROSSOUW, J. 22/05/2006. *Alternatiewe Afrikaners bespreking*. Universiteit van Pretoria.

NEL, P. 17/08/2006. Akoestiek en daglig konsultant, Universiteit van Pretoria.

ROOS, Prof. 2006. Hoof van die Departement Afrikaans, UNISA.

SMIT. 08/2006. Strukturele ingenieur, Departement Ingenieurswese, Universiteit van Pretoria.

MIDDLETON, L 2006. Plantkundige, Departement Plantkunde, Universiteit van Pretoria.

webwerf:

The Eixample, 2006. <http://www.geographyfieldwork.com/Eixample.htm> besoek op 04/05/2006, 10:20.

BEDANKINGS

My ouers vir geduld met afwesigheid en norsigheid, en vir toebroodjies en die lekkerste huis en liefde. Die studio en sy mense vir raad en lag genag met wyn ek gaan mis. Mnr. Vosloo vir oneindige hulp aan iemand wat nie 'n bout van 'n moer kan uitken nie. Clinton vir gesprek. Schalk en Karel en Prof. Joubert vir ondersteuning om te Afrikaans. Eckhard vir jou woordkuns. Kêrels. Inge vir harde tyd en jou naam en saam gemoppel oor die lewe en dinge. Dinge. God.

Dank U.